

**ПЕЋКА ПАТРИЈАРШИЈА ОД ЦАРА ДУШАНА ДО
УКИДАЊА 1766. године**

**THE PATRIARCHATE OF PEĆ FROM THE REIGN OF TSAR DUŠAN
UNTIL ITS ABOLISHMENT IN 1766.**

Аутор:

МИЛОШ ЦВЕТКОВИЋ, ученик VII р. Основне школе “Свети Сава”-Гложане, члан
Ф.Д.В. “Хистифор Црниловић-Кица”, Власотинце
Регионални центар за таленте, Врање

Ментор:

СТОЈАН КОВАЧЕВИЋ, проф. историје

**ПЕЋКА ПАТРИЈАРШИЈА ОД ЦАРА ДУШАНА ДО
УКИДАЊА 1766. године
THE PATRIARCHATE OF PEĆ FROM THE REIGN OF TSAR DUŠAN
UNTIL ITS ABOLISHMENT IN 1766.**

Аутор: **МИЛОШ ЦВЕТКОВИЋ**, ученик VII р. Основне школе “Свети Сава”-Гложане,
члан Ф.Д.В. “Хистифор Црниловић-Кица”, Власотинце
Регионални центар за таленте, Врање

Ментор: **СТОЈАН КОВАЧЕВИЋ**, проф. историје

АПСТРАКТ

За нас Србе врло је значајан период развјатка српске патријаршије још од времена цара Душана и патријарха Јоанакија до укидања Пећке патријаршије 1766.године.Патријарси су били заштитници православне вере и српског народа.Градили су цркве и манастире и бринули се о свом народу како би им помогли да опстану у тешком времену.У16. веку исламизирани србин у Порти Османског царства велики везир Мехмед-паша Соколовић обнавља Пећку патријаршију 1577.године и поставља свог рођака Макарија за патријарха.

Кључне речи

Патријарх, манастир, Порта, велики везир, Османско царство

ABSTRACT

The period from the reign of Tsar Dušan and the patriarch Joanaki until the abolishment of the Patriarchate in 1766 was a very significant period for the Patriarchate. The patriarchs were the defenders and leaders of the Serbian people; they built monasteries and churches and took care of its people in taught times. In the XVI century an Islamized Serb, Mehmed-Paša Sokolović reconstructed the Patriarchate of Peć in 1557. and he appointed his brother Makarije for patriarch.

Key words:

Patriarch, monastery, Muslim government, Grand vizier, the Ottoman Empire

УВОД

Пећка патријаршија од 1346. до 1463. године.

У XIV веку, у доба владавине краља ,касније цара Душана , Србија је била на врхунцу своје моћи.Тада је упоредо са јачањем политичке и економске моћи државе растао и углед и снага Српске православне цркве.У време своје највеће политичке моћи , Душан је донео одлуку да се прогласи царем,што је у исто време значило да и старешина православне цркве добије име патријарха.Душан се није могао обратити Цариградском патријарху, јер он није хтео дати свој пристанак, а још мање учествовати у подизању Српске архиепископије на патријаршију, јер је све то ишло на штету државних и црквених интересе Византије.Зато се Душан : за своје венчање на царство и за проглашење Српске архиепископије ,обратио патријарху пријатељске Бугарске царевине.На државном сабору у Скопљу на Цвети 9.4.1346.год свечано је проглашен за српског патријарха дотадашњи пећки архиепископ Јанићије II.Седам дана после проглашења патријаршије ,на сам ускрс 16.4.1346.год. бугарски патријарх Симеон са новим пећким патријархом Јанићијем и охридским архиепископом Николом, у присуству целог сабора, крунисао је Душана за цара Срба и Грка.После неколико година, тј. 1349. год.донет је, у Скопљу, Душанов законик, који је и допуњен 1354.год.у Серу.У њему су била и важна наређења за Пећку патријаршију.Законом је одређено да пећког патријарха бирају државни сабори састављени од црквене и светске власти, и то у споразуму са владом.Епископа је поставио Архиепископски сабор или Синод. Изабрани патријарх се постављао на престо Светог Саве. Ословљаван је са твоја светост, а назван је и преосвећеним.Титула му је била : по милости божјој архиепископ и патријарх свих српских и поморских земаља. Патријарх је имао свог логотета, канцелара,који је писао патријархска акта, потписивао

их и печатирао .Патријарх се искључиво потписивао зеленим мастилом.Његов двор је имао азилно право. Углед патријарха је био велики. Сама Пећка патријаршија се звала и Великом црквом,а и мања у оквиру ње су била застићена нарочитим имунитетом и привилегијама.Црквени суд је био угледан. Судио је у грађанским и кривичним пословима свим људима који су припадали црквеним властелинствима. Духовни суд са исповедањем вршили су нарочити исповедници, звани духовници.

Проглашење Пећке архиепископије патријаршијом, изазвало је реакције Цариградске патријаршије тек после 6 година 1352.године.Тада је цариградски патријарх бацио је анатему, проклетство, на цара Душана,патријарха Јанићија и на цео српски народ.Први корак ка измирењу 1346.год.учинио је цариградски патријарх Калист ,који је бацио проклетство на Србе.Медјутим, убрзо после тога он је умро и преговори су заустављени. Године 1374. светогорски старац Исаија је отишао код кнеза Лазара и обавестио га о потреби измирења. Заправо, проклетсво се најјаче осећало међу бројним српским калудјерима на Светој Гори, који су живели измешано са Грцима, јер грци нису хтели, а ни смели да служе ни да се причешћују са Србима. Кнез Лазар је схватио Исаијину бригу и послао га патријарху Сави .Са пристанком Саве Исаија је отишао са даровима у Цариград.Тамо је после кратког саветовања одлучено да се скине проклетство, како са бивших царева и патријарха тако и са свих живих и мртвих чланова Српске цркве. Призренским актом,1375.год.,извршено је измирење Грчке и Српске цркве, али у самој Пећкој патријаршији није више било правог реда и мира.Тако се полако губила моћ Српске цркве,а уједно је и нестајало државно јединство.У црквеној управи није све било повољно. На висока црквена достојанства су чешће долазили такви људи који ни срцем ни умом нису дорасли свом позиву, те су сепаратистичке тежње својих политичких господара преносили и у цркву.Дотада је патријарх биран на државном сабору са својим владоцем, али је тада било више владара.Тако да је учињен споразум измедју кнеза Лазара и Ђурђа Балсића,господара Зете и Пећи, да патријарха изабере сабор самих архијереја и игумана из свих српских области.После много препирки, чланови сабора сложили су се да за пећког патријарха изаберу пустињака Јеврема.Он је осетивши тежину положаја пристао и постао патријарх 1375. године.После косовске катастрофе 1389.године.,углед Пећке патријаршије је ојачао.У исто време почео је да поново оживљава духовни живот у Пећкој патријаршији. Почела је да се развија црквена књижевност, архитектура и остале гране уметности.Тада је Србија ,уједно и Пећка патријаршија, постала уточисте страних учених и других културних људи који су морали да напуштају своју отаџбину због турака.Деспот Стефан пренео је престоницу из Крушевца у Београд, где је саградио велики манастир са болницом и црквом.Највећу задужбину је подигао у Ресави, манастир Манасију коју је оградио утврђењем за одбрану.Његов наследник, деспот Ђурађ Вуковић Бранковић,пошто је Београд морао да преда мађарима 1472. год.,саградио је на Дунаву престоницу Смедерево 1430. године.У Смедереву је своје уточисте насао Арсеније , последњи српски патријарх самосталне српске државе.Са пропадањем српске државне самосталности гасила се и самосталност Пећке патријарсије.Када је Смедерево пало под турке 1459. год., и када је убрзо после тога умро и патријарх Арсеније ,остали део некадшње Пећке патријаршије пао је под власт охридске архи-епископије.

Пећка патријаршија од 1346. до 1462. године.

У време првих турских провала у Пећкој патријаршији попаљени су и поробљени многи манастири и цркве. Највише у већим градовима и у близини главних путева .Када су Турци освојили све територије Пећке патријаршије, почели су све веће и лепше цркве и

манастире да претварају у цамије. Где год су наишли на звона Турци су их скидали, тако да се у цркве звало помоћу дрвених клепала у гвозденим зве-чкама. Све црквене драгоцености су разрабљене и уништене. Карактеристично је да се на територији Пећке патријаршије, и у то тако тешко доба, када нигде није било ни политичке ни црквене самосталности и када су упропаставане све раније културне тековине осећало се још доста снажан духовни живот и рад на цркеној писмености. Срби су међу првим народима поитали изум штампарије. Прва српска штампарија основана је на Цетињу 1493. године. Васкрс Патријаршије утицао је на мирољубив

однос српског народа према туским властима.

За првог патријарха обновљене Патријарсије изабран је Макарије Соколовић (1557-1571.+1574), брат или родјак Мехмед-паше Соколовића. Српска Православна Црква је под Макаријем Соколовићем добила она права и повластице које је под турском влашћу уживала Цариградска патријаршија.

.Захваљујући тим правилима и повластицама осећао се полет и обнављао живот Српске цркве на читавом етничком простору. Обнављане су старе и осниване нове епархије. Преко Саве и Дунава, где је до тада била једна епархија, патријарх Макарије оснива осам нових. Под духовном власћу Добробосанских митрополита била је цела Босна и Далмација осим Зворничке области. На југу су основане Самоковска и Тетовска епархија. Помињу се Врањска, Маска, Требињска, Пожеска у Славонији, и друге епархије. Патријаршија је имала преко 40 епархија. Обновљено је и играђено више црква и манастира у Србији, Босни, Срему, Славонији и Хрватској, што је довело до процвата духовног живота. Куповане су и преписиване књиге, међу којима има и ка-лиграфских ремек дела.

Српски патријарх је у ово доба имао велика овлашћења и права. У његовој надлежности су били духовни, културни, грађански и национално-политички послови пастве. Он је предлагао султану на потврду митрополите и епископе, решавао сва питања и спорове нижег клира, уз подршку извршне власти убирао од народа приходе од којих је плаћао султану годишњи данак судио брачним и кривично-

грађанским споровима. Тако се народ није скоро ни појављивао пред турским државним властима. Патријарх је наслеђивао имања оних хришћана који су умрли без наследника

(право кадуцитета).Тиме се увећавала економска моћ манастира и становништва, што је омогућило уредно плаћање данка султану. Патријарх Макарије, као и његови наследници, вршио је, дакле, низ функција које припадају световном владару, па се могао сматрати етнархом или народним кнезом, који је пред турским властима јемчио за мир и ред у свом народу. Патријарх се у Турској царевини признавао за врховног поглавара српског народа. Макарије се 1571. или 1572. године повукао са полозаја Пећког патријарха, а умро је три године доцније. Његови наследници из породице Соколовића :Антоније, 1571-1575: Герасим, 1575-1586: Саватије, 1586-1589: Јеротеј, 1589-1590. и Филип, 1591-1592. водили су такође мирољубиву политику према Турцима, корисну српском народу.

За време наследника Соколовића полозај српског народа под Турцима нагло се погоршавао. Патријарх Јован Кантул (1592-1614) први је патријарх од обнављање Пећке патријаршије 1557. године који напушта помирљиву политику према Турцима. Ослањајући се на Запад, започиње оружану борбу за ослобађање од Турака. У његово време подигнут је читав низ устанака: у Банату 1594. године, у околини Пећи исте године, па 1597. у Херцеговини. Сви ови устанци су у крви угушени пошто је Турска била још велика сила. Али разлози за неуспех устанака били су и у неискрености Запада, који је подастицао устанике обећавајући им помоћ која углавном никад није стизала. За име патријарха Кантула везује се оснивање марчанске епископије. Банатске устанике предводио је епископ Вршачки Теодор. На својим ратним заставама носили су лик Светог Саве, што је симболизовало борбу за обнову Немањинске државе. Љут на Србе, Синан-паша је наредио да се дрвени ковчег са моштима Светог Саве донесе из Милешеве у Београд. Ту је, априла 1594. године, на Врачару, у предграђу Београда, спаљен на ломачи. Овим светогрдјем Синан-паша је хтео да опомене и заплаши устанике због одметања од турске власти. Међутим, овај чин Синан-паше изазвао је супротно дејство и револтирао српски народ. Спаљивање моштију Св. Саве било је увод у до-цнија страдања српских светиња. Та страдања је навестила и мученичка смрт епископа Вршачког Теодора. Темишварски паша га је ухватио убрзо после 27. маја 1594. године и, како каже оновремени запис, „одере га на мех” због његове улоге у устанку Срба у Банату. Његова мученичка смрт најавила је страдање патријарха Јована, а до-цније и мноштва свестеника и епископа који су се борили против турске власти. Наследник патријарха Јована, патријарх Пајсије (1614-1647), поучен искуством свога претходника, за време своје дуге управе црквом настојао је да поново успостави добре односе између Српске Православне Цркве и турских власти. У спољној политици се није ослањао на Западне силе него се национално и политички окреће према православној Русији.

Побољшан однос са Турцима помогао му је да се супростави плановима охридске архиепископије да под своју духовну власт потчини Пећку патријаршију. Успешно се одупирао и унионистичким плановима Римске курије. После смрти патријарха Пајсија 1647. године за српског патријарха је изабран Гаврило Рајић (1648-1655: +1659). По подухватима које је цинио он је продузио политику патријарха Јована Кантула. Својим радом изазвао је неповерење турских власти, па је по повратку из Русије завршио као жртва турске освете. Због своје мученичке смрти проглашен је за Светитеља. Још док је боравио у Русији, патријарх Гаврило је поручио да се у Пећи бира нови патријарх. Изабран је Максим (1655-1674: +1680).

О патријарху Максиму сачувано је мало података. Имајући на уму трагичну судбину свога претходника, он се, изгледа, клонио политике и сав свој рат посветио унутра-шњем средјивању прилика у Српској Цркви. Због болести још за живота му је изабран наследник Арсеније III Црнојевић (1674-1690: +1706).

Живот патријарха Арсенија је био пун жртве. Време у коме је живео и радио испуњено је крупним догађајима на целом српском простору. У његово време вођен је познати Бечки рат. Турци су 1683. године угрозили сам царски град. Захваљујући помоћи Пољака поражени су код Беча и натерани на повлачење. Успеси аустријске војске утицали су на Србе са простора Угарске да јој се придруже. Веровало се да је дошао час за ослобођење од Турака. То уверење је још више порасло после склапања савеза између Аустрије, Пољске и Млетачке Републике 1684. године за продужење рата про-тив Турака. Аустријска војска, ус помоћ Срба који су се дигли на устанак, потиснула је Турке до Скопља. Ови успеси су утицали на патријарха Арсенија да се ангажује на организовању устанка ослонивши се на Аустрију. Међутим ратна срећа се окренула у корист Турака. Посто су консолидовали своју војску, Турци су у контра офанзиви натерали аустријску војску на повлачење према северу. Плашећи се турске освете на север се повлачио и велики број српског народа на челу са патријархом Арсенијем III

Чарнојевићем, једним бројем епископа, монаха и свештеника. То је позната Велика сеоба Срба 1690. године.

Пећка патријаршија од 1690. до 1766. године.

Прешавши преко Саве и Дунава Срби су се населили до Будима и Сент-Андреје. Бечки рат је завршен Карловачким миром 1699. године, кад је повучена граница између Ту-рске и Аустријске царевине. Изгубивши наду да се може вратити на Пецки трон, Арсеније је на основу привилегија цара Леополда I организовао Српску Православну Цркву у Аустрији. Седи[те је било у манастиру Кру[едолу па је та црквена област названа Крушедолска митрополија. Патријарх Арсеније је до краја живота остао у новој постојбини. Храбро се борио за верска и национална права свога народа. Сачувао је духовно јединство Крушедолске митрополије са Пећком патријаршијом. Умро је у Бечу 1706. године, тугујући за напустеним Пећким троном. На који је изабран други патријарх. После преласка патријарха Арсенија преко Саве и Дунава за патријарха Пећког је постављен Калиник I (1693-1710). Својим радом старао се да остане у доброј успомени у Српској Православној Цркви и српском народу. Његова потврдна грамата за новог изабраног митрополита Крушедолског Софронија Подгоричанина од 18. марта 1710. године сматра се актом давања аутономије Митрополији од Пећке патријаршије.

Патријарха Калиника је наследио Анастасије I (1711-1712). Био је кратко време патријарх Српски и о његовом раду је сачувано мало података. После Анастасија I српски патријарх у Пећи је био Мојсије Рајовић (1712-1726). За његова времена дошло је до новог аустријско-турског рата 1716-1718. године. У овом рату манастир Крушедол је пострадао, па је седиште Крушедолске митрополије за стално пренето у Сремске Карловце. Од тада превладава назив Карловачка митрополија. Рат је завршен миром у Пожаревцу 1718. године. Према новом разграничењу између Аустрије и Турске, Аустрији је припао Срем, северна Србија до Западне мораве, у Босни појас уз десну обалу Уне и Саве. Тако се под влашћу Аустрије насле епархије Пећке патријаршије :Београдско-Сремска, Ваљевска, Врсачка и Темишварска. Патријарх Мојсије Рајовић заузимао се да се Београдска и Ка-

рловачка митрополија уједине, док су власти настојале да то спрече ради лакшег унијацења. И поред противљења астријских власти на Црквено-народном сабору у Новом Саду 1722.године Београдски митрополит Мојсије Петровић изабран је за помоћника оболелом Карловачком митрополиту Вићентију Поповићу, са правом наслеђа.Уједињење ове две митрополије изведено је после смрти митрополита Вићентија Поповића. Београдско-Карловачка митрополија постојала је од 1726.до 1739. године.Патријарх Мојсије Рајовић је још за живота одредио себи за наследника Арсенија IV Јовановића Шакабенту (1726-1737;+1748).У аустријско-турском рату 1737-1739.године патријарх Арсеније , и поред горког искуства патријарх Арсенија III, ставио се на страну Аустрије и доживео исту судбину као Арсеније III.Дошло је до нове сеобе српског народа преко Саве и Дунава. Ова сеоба је названа Друга сеоба Срба.Са српским народом на територију Аустрије прешао је и патријарх Арсеније са једним бројем епископа.Рат је завршен миром у Београду 1739.године.Граница између Аустрије и Турске је успостављена на Сави и Дунаву, Београдска митрополија је поново дошла под турску, а Карловачка митрополија остала под аустријском влашћу.Посто је Београдско-Карловачки митрополит Вићентије Јовановић умро 1737. године,у овом моменту трон Карловачких митрополита био је упразњен.Бечки двор је Арсенија IV потврдио за поглавара Карловачке митрополије у патријаршијском достојанству.После преласка патријарха Арсенија преко Саве и Дунава 1739.године, стање у Пећкој патријаршији било је тешко, слично овом после одласка патријарха Арсенија III.Српско свештенство навукло је на себе мржњу Турака.Турци нису висе имали поверења у Србе епископе.Од тада су на трону Пећких патријарха били већином Грци и тек повремено неки Србин.Грчки епископи у Српској Православној Цркви су били носиоци „велике грчке идеје“, која потиче од ванариотских кругова у Цариграду на чијем је челу стајала цариградска патријаршија. Они су тежили да јели-низирају целокупно негрчко становништво Балканског полуострва. То ће бити разлог за укидање Пећке патријаршије.

Данас је тешко утврдити колико се патријарха изменило на трону Пећке патријаршије од одласка Арсенија IV у Аустрију па до њеног укидања 1766.године.За неке се не зна када су постали патријарси и колико су дуго били. Као наследници патријарха Арсенија IV се помињу:Јанађије Караца (1739-1746): Анастасије II Гавриловић (1747-1752).,Га-врило II (1752)., Гаврило III.,Вићентије Стефановиц.,Пајсије II., Гаврило ИВ.,Кирило II (1759-1763).,Василије Бркиц (1763-1765).,Калиник II (1765-1766).

Албански екстремисти с ујош 1981 године покуша ли да униште ову светињу - слике згаришта након подметнутог пожара 1981

Нови конак који је подигнут након пожара 1981. године

Укидање Пећке патријаршије 1766.године

Укидање Пећке патријаршије је дуго и систематски припреман. Изведено је за време патријарха Грка Калиника II који је после незаконитог свргавања последњег патријарха Србина Василија Бркића, нередовним путем постао патријарх. Повод и изговор за укидање Пећке патријаршије била су њена презадуженост. Патријаршија је заиста била пре-задужена и осиромашила, али је и једно и друго било последица управе Грка патријарха Српском Православном Црквом и дугова које су они правили. Да је све плански изведено види се по томе сто је најпре патријарх Калиник II поднео оставку на положај патријарха и тиме трон Пећке патријаршије оставио упражњеним. Затим је уследила заједничка молба Калиника и грчких митрополита султану да се Пећка патријаршија укине. Тек после овога патријарх Цариградски Самуило је са својим Синодом упутио молбу султану Мустафи III у којој је тражио укидање Пећке патријаршије и њено

припајање Цариградској.Услов за укидање Пећке патријаршије био је отплата њеног дуга. То је на себе преузела Цари-градска патри-јаршија. Када је овај услов испуњен, султан је 11. септембра 1766.године издао берат којим се подручје Пецке патријарсије потцињава Цариградској патријарсији. Из берата дознајемо и разлоге које је патријарх Самуало навео у молби за укидање Пећке патријаршије. Пећки престо је упражњен (свакако је имао у виду Калиникову оставку).,последњи патријарси учинили су све од ове патријаршије извор својих грамзивих интереса:старали су се само о својим приходима, правили дугове на рачун патри-јаршије и тако је довели у крајње сиромаштво.Често нису били спремни за свој положај, те су омогућавали рад латинској пропаганди. Зато ако се овом хришћанском народу не помогне, тврдио је патријарх Самуило он ће пропасти. Турски султан је бератом укинуо и сам назив Пећке патријаршије и забранио да се било када у будућности узимају у поступак представке и молбе које би ишле за тим да опет подигну засебну Србску патријаршију, из ма каквих побуда,,или са тајним умишљајем ради одбране и заштите раје”.

Да би у очима српског народа уништио верски,национални и политички знацај Пећки, патријарх Самуило потчинио је Пећ под управу призренске митрополије. Срби епископи који су се на својим епархијама затекли у време укидања патријаршије морали су се повући.На њихова места досли су епископи Грци.Збачени српски епископи (самоковски, штипски, скопски,новопазарски,нишки,ужички,београдски,босански и херцеговачки) поднели су молбу руској царици Катарини II (преко митрополита Црногорског Саве Петровића) да се заузме код Турака како би поново попунио Пећки престо.Ова молба је остала без успеха.Српски епископи су завршили живот по манастирима или у прогонству. После годину дана судбину Пећке патријаршије доживела је и Охридска архиепископија.

ЗАХВАЛНОСТ ДУГУЈЕМ СЛЕДЕЋИМ ОСОБАМА:

- свом ментору, професору историје Стојану Ковачевићу, што ме је заинтересовао за овај предмет, као и на интересовању показаном за мене и мој рад
- првенствено директорки школе Јасмини Ђокић на пруженој подршци
- разредној Марији Павловић и педагогу школе Миљани Ђокић на пруженој подршци и разумевању за моја ваннаставна интересовања
- школском библиотекару Благоји Петковићу на помоћи што се литературе тиче

ЗАКЉУЧАК

Пећка патријаршија је била помјесна аутокефална православна црква са седиштем у Пећи, која је постојала у периоду између 1346-1463 у средњо-вековној српској држави, те 1557-1766 у Отоманском царству. Пећка патријаршија је углавном обухватала Србе, али и многе друге православнебалканске народе под њеном надлежношћу. У периоду отоманске владавине је имала огроман значај за очување верске аутономије и хришћанског идентитета. У надлежности пећког патријарха су, осим српског клера, били и други православни свештеници. Тако је у надлежности Пећке патријаршије био и Рилски манастир, највећи и најпознатији православни манастир у Бугарској. Велики број пећких патријарха је био бугарског порекла. Пећки патријарси (укључујући Макарија, Герасима, Јеротеја, Пајсија, Мојсија, Арсенија III, Арсенија IV и друге) су носили титулу патријарха "свим Србљем и Бугаром". Одмах после ослобођења и уједињена у Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца прогласили су српски архијереји и уједињење свих српских обласних Цркава у једну Српску Цркву, која је 30. августа 1920, на дан прославе свих српских светитеља, проглашена Српском патријаршијом.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Извори

www.arheo-amateri.rs

ЛИТЕРАТУРА:

- [1] Милош Благојевић, *Србија у доба Немањића*, 1989. Београд
- [2] *2000 година хришћанства-група аутора*, Београд 2000.